

Най-продаваната японска книга
за всички времена

枕草子

ЗАПИСКИ ПОД
ВЪЗГЛАВКАТА

сей шонагон

Анотроф

清少納言
枕草子

Сеї Шонагон
Записки под възглавката

© Цветана Кръстева, преводач, 1982, 2004, 2017

© Яна Аргиропулос, дизайн на корицата, 2017

© *Апостроф* – запазена марка
на „Алто комюникейшънс енд пблшишнг“ ООД, 2017

ISBN 978-954-2962-48-9

枕草子

ЗАПИСКИ ПОД
ВЪЗГЛАВКАТА

сей шонагон

Превод
Цветана Кръстева

Апостроф

София, 2017

Към читателите на новото издание

Изминаха много години след първото издание на „Записки под възглавката“ (края на X – началото на XI в.), тъй че за повечето сегашни читатели вероятно това произведение е непознато. За онези обаче, които са гледали едноименния филм на английския режисьор Питър Грийнауей, изненадата ще бъде голяма. На пръв поглед общото е само това, че на няколко места във филма се цитират откъси от книгата и че главната героиня Нагико написва своите „Записки под възглавката“. Дори твърдението, че Нагико е истинското име на авторката на книгата Сей Шонагон, не е вярно, а е само едно от недоказаните предположения.

Еротичното съдържание на филма няма почти нищо общо със съдържанието на книгата, макар, без съмнение, да е породено от нея. Еротизмът не е в описаното, а в чувствената наслада от самия процес на писане, от взаимодействието между навлажнената с туш четка и снежнобелия лист хартия. В своя филм Грийнауей не екранизира книгата, а визуализира това невидимо за очите усещане, което е съвсем непознато за поколенията, израснали с удобствата на компютрите. Или, с други думи, подобно на Нагико, той създава своите „Записки под възглавката“.

Ето как самият режисьор обяснява интереса си към книгата: „Бях шестнайсет-седемнайсетгодишен, когато прочетох английския превод на „Записки под възглавката“. Бях чел вече Джойс, Харди, познавах добре западната литература, но това бе съвсем ново усещане за мен. Западната литература е някак прекалено многословна. Душевните помисли на героите са описани до най-малката подробност и изпълват докрай повествователното пространство, тъй че на читателите е предоставена само възможността за съпреживяване във фиксисарните от писателя рамки. В „Записки под възглавката“ е обратното. *Напролет – изгревът...* С малко думи пред вас се открива необятно пространство и сякаш се пренасяте в друго измерение: виждате цветовете на пролетта, долавяте ухайните аромати, усещате полъха на вятъра...“.

Всеки има своите „Записки под възглавката“. До този извод стигнаха и първите български читатели още преди появата на филма.

Година-две след издаването на превода моя приятелка японистка ме запозна с току-що дипломирала се млада режисьорка, която се гласеше да прави представление по Възглавката. Модно ревю,

танци, музика, светлини... – общото с оригинала се изчерпваше с подчертаването на смяната на годишните времена. Бях толкова шокирана, че успях само да попитам: „А какво общо има всичко това с Възглавката?“ – „Та това са моите „Записки под възглавката!““, отвърна ми с усмивка тя, като на раздяла добави, че наскоро нейни приятели художници са организирали изложба под наслов „Записки под възглавката“, макар нито една от картините да е имала нещо общо със съдържанието на книгата.

Следващият голям урок получих от Радой Ралин. Срещата ми с него беше резултат от съвпадението на толкова много случайности, че неволно почувствах нещо съдбовно. Свърза се с мен по телефона в стария ми софийски апартамент, където се бях отбила за не повече от час, и ми заръча да занеса екземпляр от книгата, за да го разменим с неговия, в който е написал посвещение. Разговорът ни беше кратък, но ми даде много. Мнението на Радой Ралин за Възглавката удивително много напомня казаното от Грийнауей години по-късно. Това, което ме изненада най-много обаче, бе сравнението, което направи с поезията в проза на Бодлер. Няколко месеца след срещата ни той почина, тъй че думите му останаха завинаги в моето съзнание. Наскоро отново си спомних за тях, когато открих в една позабравена от критиците студия от началото на ХХ в. твърдението, че макар произведението на Сей Шонагон да се причислява към есеистичната литература, по своята същност то представлява поезия в проза. Най-сетне всичко си намери точното място.

Подобно на Бодлер, който пише своята поезия в проза на базата на стихотворенията си в „Цветята на злото“, Сей Шонагон създава своето произведение, основавайки се на поетичната традиция на петстишията *вака*. Тя твори в една уникална епоха в историята на човешката цивилизация, която, по думите на английската писателка Вирджиния Улф, е „рай за изкуството“. През тази епоха литературата е най-активната интелектуална дейност, а поезията *вака* служи като основно средство за комуникация в образованите кръгове. Ето защо активната роля на читателите далеч надхвърля рамките на познатото ни от другите литератури. Интерпретацията на текста не е следствие, а условие за неговото съществуване. Или, иначе казано, читателите са съавтори на текста, който се мултиплицира с всеки нов прочит. Тази характерна особеност на класическата японска литература се проявява в най-голяма степен в „Записки под възглавката“. Това произведение, в което е изкристализирал съзидателният импулс на епохата, е покана за творчество.

Началният епизод, който стимулира едно след друго сетивата – зрение, слух, допир, и подобно на фотообектив постепенно скъсява разстоянието между читателите и текста, представлява модел на това въздействие. Битува мнението, че лаконичната красота на този епизод не може да бъде предадена на друг език. Става дума най-вече за аналогичните кратки изречения, с които започват описанията на всеки един от четирите сезона. Като потвърждение обикновено се цитира английският превод, който действително е доста многословен. Така например първото изречение, *Хару ва акебоно* (буквално: „Пролетта [през пролетта] е изгревът“) на английски е *In spring it is the dawn that is most beautiful* (буквално: „През пролетта изгревът е този, който е най-красив“). Дори да се премахнат обясненията, пак трябва да остане поне предлогът. В българския език обаче подобен проблем не съществува поради наличието на думата „напролет“. Така е и в руския език, но комбинацията от четирите български думи (напролет, лете, наесен, зиме) е много по-хармонична и ритмична от руския (весной, летом, осенью, зимой). Нещо повече, поради членуването на съществителните, четирите начални изречения образуват стихотворение: Напролет – изгревът. /Лете – нощта. /Наесен – залезът. /Зиме – утринта.

Радвайки се на поетичната изразителност на българския език, изведнъж видях нещо, за което, колкото и да е странно, никой не беше споменавал в пространната критическа литература за „Записки под възглавката“. Четирите начални изречения в оригинала също образуват стихотворение! Както е обяснено в Предговора, петстишията *вака* представляват комбинация от определен брой срички по схемата 5, 7, 5, 7, 7. Броят на сричките в четирите начални изречения е съответно 7, 5, 7, 7. Получава се непълно петстишие *вака* – липсва само първият ред. Не е ли това покана към читателите?

Нека всеки напише своя първи ред!

Цветана Кръстева, 2017 г.

1. Напролет - изгревът

Напролет – изгревът.

Първите лъчи светлина очертават върху небосвода белите планински върхове, а над тях аленее тънка ивица облаци.

Лете – ноцта.

Не само когато изгрява луната или в мрака искрят безброй светулки, хубаво е дори когато само тук-там проблясва светулка или вали дъжд.

Наесен – залезът.

Щедрото слънце се приближава към планинските върхове и враните политат към гнездата си – по три, по четири, по две. А нейде високо в небесата чезне върволица диви жерави и изпълва сърцето с тъга и омая. А щом залезе слънцето – гласът на вятъра и песните на цикадите.

Зиме – утринта.

Не ще и дума, че е хубаво, когато вали сняг или бял скреж сковава всичко наоколо. Ала дори да няма сняг и скреж, пак е мразовито и сутрин бързаш да запалиш печките и разнасяш вџлища и сџки по коридора. Зима е – усецаш го ясно! А към обяд студът постепенно омеква и някак неусетно вџлените в огнището се превръщат в бяла пепел.

2. Хубаво време

Хубаво е през първия месец, през третия, четвъртия и петия, през седмия, осмия и деветия, през единайсетия и дванайсетия месец. Всеки месец от годината има своя хубост.

Прекрасен е новогодишният ден, когато в синьото небе трепти воал от омара. Всички са нагуздени и за-смени от сърце; молят се за благоденствието на Негово Величество и за собственото си щастие. Колко е хубаво!

Обичам и седмия ден, когато събираме стръкчета току-що поникнала млада трева там, където снегът вече се е стопил. Колко е странно, че можеш да видиш тревички дори на най-неочаквано място – зад оградата на двореца!

От провинцията с красиви колесници пристигат благородниците, за да наблюдават Празника на белите коне¹. Колесниците влизат през Средната порта, подскачат, когато минават прага, а дамите вътре се блъскат една в друга – понякога дори гребенчетата от косите им падат и се чупят. Забавно е да гледаш как всички се смеят.

Спомням си едно посещение в двореца за Празника на белите коне. Пред външната Южна порта бяха застанали гвардейци на стража. Те бяха взели лъковете на слугите, които ни съпровождаха, и плашеха конете,

¹ Празникът на белите коне е бил заимстван от Китай през 834 г. по времето на император Нинмей, като първоначално е бил известен с китайското си наименование – Празник на светлосините коне. Конят е бил почитан като животно на слънцето, а светлосиньото – като цвят на пролетта. Провежда се на седмия ден от първия месец по лунния календар (всички дати в книгата са дадени по лунния календар, според който годината започва някъде от началото на месец февруари), когато на двора пред императорския дворец извеждат двацет и един отбрани жребца от императорските конюшни (три пъти по седем; седем – магическо число). В основата на ритуала стои поверието, че който види коне при настъпването на годината, ще бъде здрав през цялата година. От началото на X в. този празник бива преименуван в Япония на Празник на белите коне – очевидно под влияние на шинтоисткото възприятие на бялото като цвят на чистотата. Всъщност самите коне са били сивкави с черно-бели гриви.

като опъваха тетивите. Надникнах в двора през една пролука в оградата – там достолепно се разхождаха придворни дами от най-високи рангове. Какви честити особи! Шестват покрай деветкатовите палати, сякаш цял живот са прекарвали в тях! Точно тогава дворцовите слуги минаха неочаквано близо до колесницата, в която седях, и можах да разгледам лицата им. Някои бяха напудрени толкова неумело, че ми стана дори неприятно – имах чувството, че гледам изпръхналата черна земя в двора, по която тук-там са останали парцали сняг!

Конете, водени от дворцовите слуги, бяха госта буйни – изправяха се на задните си крака и цвилеха. Изплашено се отдръпнах навътре в колесницата и повече нищо не видях.

А колко е хубаво на осмия ден от първия месец, когато се поднасят гарове на Техни Величества! Всички се суетят, бързат, дори тропотът на колесниците се чува сякаш по-силно от обикновено.

На петнайсетия ден поднасят на Негово Величество празнична каша каю².

В домовете на благородниците дамите внимателно крият зад гърба си бъркачките за кашата и дебнат да натупат някого. Ала трябва хубавичко да се оглеждат, за да не бъдат изненадани самите те. Много е забавно наистина! Предпазливостта в крайна сметка не помага да избегнеш удара. Всички се смеят и се радват на сръчността на сполучилата, освен, разбира се, жертвата, която се чувства госта неловко.

От една година млад благородник посещава дома на но-

² Петнайсетият ден от първия месец – празник в двореца, когато се вари специална каша, наречена каю. Съществувало е поверие, че ако удариш някоя дама с бъркачка за кашата, ще роди мъжко чедо.

вата си съпруга³. И ето, на петнайсетия ден от първия месец той се приготвя да посети двореца, за да поднесе дарове. А една от дамите – във всеки дом има и такава, която все се разпорежда – се крие в ъгъла с бъркачка в ръка. Другите я забелязват и започват да се подсмивват, но тя им прави знаци: „Шт, мълчете!“ . И само младата господарка си седи спокойно, без да забелязва нищо. В този миг дамата с бъркачката се спуска към нея: „Ах, трябва да взема нещо оттук!“ , издебва сгода и я тупва по гърба. Всички до една избухват в смях. Усмивва се и младият благородник, а невестата дори не помръдва – само страните ѝ леко порозовяват. Колко е трогателно това!

Понякога дамите се налагат с бъркачки не само помежду си, но се хвърлят да удрят и господарата.

Кой как посреща тези удари? Някои дами например страшно се ядосват и започват да проклинат онези, които са ги ударили. Мисля, че прекаляват – нали всичко е на шега!

Дори в двореца – това тържествено и церемониално място – през този ден настъпва суматоха и всички забравят добрия тон.

А колко е забавно да наблюдаваш какво става в двореца в деня, когато се раздават дворцовите рангове и санове⁴! И сняг да вали, и лед да е сковал всичко наоколо, чиновниците от четвърти и пети ранг не пропускат да дойдат с молебствени писма. Младоците се държат наперено и самонадеяно, но онези, чиито глави вече са побелели, търсят съчувствието и закрилата на влиятелните царедворци. Посещават знатните придвор-

³ В хейанското общество е съществувала полигамия. Жените са живели при родителите си или в отделни къщи, а мъжете са ги посещавали, когато пожелаят. Често обаче на старини са се събирали заедно.

⁴ Придворните рангове са били осем, като най-висок е бил първият.

ни дами и надълго и нашироко им говорят за собствения си достойнства. Горките! Дори не подозират как се подиграват след това с тях младите красавици.

„Ходатайствайте за мен пред Негово Величество!“ – молят се чиновниците и е добре, ако успеят да получат желаня ранг! Ала колко жалко е, когато надеждите им не се оправдаят...

На третия ден от третия месец слънцето грее най-ярко. Тъкмо тогава цъфтят прасковите! А тихата прелест на върбите! Колко е красиво! Харесвам върбите, когато клонките са напъпили и младите листенца са още свити като копнинени буци в своите пащкули. Широко разлистените дървета са неприятни за гледане. Всички цветове са хубави до мига, в който се разтворят!

Откъсни току-що напъпила дълга вишнева клонка и я сложи във висока ваза. Това е по-изящно и по-красиво от букет цветя. Ако в такъв ден те посетят Техни Величества или някой друг от императорското семейство – особа с одяжание в цветовете на вишната, под което се подава бяла роба – и седнете заедно до вазата ей така, за да си поговорите, обхваща те най-благостно чувство.

То е още по-силно, ако се случи наблизо да прелети птичка или пеперугка. Каква мила главица има!

Колко е хубаво по време на празника Камо⁵ през четвъртия месец! Листата на дърветата са все още крехки и свежозелени и не покриват плътно клоните.

⁵ Празникът Камо – шинтоистки ритуал, който се провежда два пъти годишно: през четвъртия и през единайсетия месец. В деня на празника се организира церемониални шествия до храма Камо (на север от императорския дворец) и пищни зрелища. Очевидно това е бил един от любимите празници на Сей Шонагон, защото се споменава често в нейните записки.

Денем, когато ни облаци, ни пролетна омара закриват ясното небе, то сякаш трепти! А привечер, щом паг-не лека вечерна мъгла, или пък нощем – каква прелест се крие в далечните гласове на кукувиците, толкова тихи, че за миг не вярваш на ушите си.

Щом наближи празникът, все по-често виждаш забързани хора да разнасят насам-натам небрежно увити в хартия топове плат – старо злато със зелено или пък индиговосиньо с аленочервено. Тогава можеш да видиш одежди в най-непривични окраски – някои преминават от бяло към наситени тъмни цветове, други са с преливащи се нюанси от един и същи цвят, а трети – съвсем неравномерно боядисани.

Непълнолетните девойки вече са измили и подредили косите си в очакване на празника, но продължават да ходят с обикновените си дрехи, които понякога са дори износени и измачкани. Още нищо не е приготвено, а те само се суетят и подвикват на служителите: „Скъсани са ми кашиките на чехлите! Погрижете се за подметките на сандалите ми!“ Ала в мига, когато облекат празничното одяние, същите тези капризни девойчета стават важни и тържествени и пристъпят начело на шествието бавно и благочестиво като монахини. Колко много се вълнуват! Трогателно е да наблюдаваш как техните майки, сестри, деди вървят до тях и оправят дрехите им.

3. Едни и същи неща...

Едни и същи неща могат да звучат по различен начин.

Речта на монасите, мъжката и женската реч... А в речта на простолюдието винаги има излишни думи.

4. Колко е тъжно, когато любимият ти син...

Колко е тъжно, когато любимият ти син стане монах! Всъщност за роднините това е радостно събитие, понеже той ще се моли за тяхното спасение, ала околните го смятат за безчувствен и така и се отнасят към него. Монасите преживяват с най-оскъдна храна, не им е позволено дори да се наспят. Съвсем естествено младите монаси проявяват любопитство към различни неща. Но ако се случи да погледнат към жена, просто така, без никакъв умисъл, всички сърдито ги укоряват.

Още по-тежка е съдбата на монасите заклинатели. Те ходят на поклонение в Митаке, Кумано и други свещени планини, а това съвсем не е леко! Когато за някого се разнесе слабата, че притежава чудотворна сила, започват да го търсят отвсякъде и той няма нито миг покой! Случва се да го повикат при тежко болен и той с всички сили се мъчи да прогони злите духове и уроки, а с тях – и болестите. Накрая, напълно изтощен, задрямва от изнемога, ала веднага се намира някой да измърмори: „Тоя пък монах само спи!“. Подобни забележки сигурно са много обидни за монаха заклинател и мога да си представя какво му е на душата!

Така е било някога. Сега животът на монасите, изглежда, е станал по-добър.

СЕЙ ШОНАГОН
ЗАПИСКИ ПОД ВЪЗГЛАВКАТА

Превод *Цветана Кръстева*
Редактор *Христина Мираз*
Коректор *Грета Петрова*
Дизайн на корицата *Яна Аргиропулос*
Предпечат *Лиляна Карагьозова*

Японска. Трето издание
Формат 60x90/16. Печатни коли 22,5
ISBN 978-954-2962-48-9

Апостроф

Запазена марка
на „Алто комуникейшънс енд пбблишинг“ ООД
София, ул. „Кракра“ № 20
тел. 02/ 943 87 16, e-mail: books@apostrof.bg

Книгите на „Апостроф“ може да закупите с отстъпка
от www.bookstore.enthusiast.bg

Печат АЛИАНС ПРИНТ

*Тази книга е като фестивал да думите.
Ефирни и ярки думи, като одежди на
яркочервено кимоно...*

Древна книга за дворцовия етикет и дамите от свитата на една императрица. Най-добрият и вечен японски придворен дневник, писан някога. Послания за нежност и красота. Изтънчена и очарователна творба, писана преди векове, която остава вечна.

Изящни слова за:

Великолепните неща...

Неща, от които сърцето силно се разтуптява...

Неща, които навяват сладки спомени...

Неща, които радват сърцето...

Неща, които пораждат безпокойство...

Неща, които рядко се срещат...

Неща, към които охладняваш...

Неща, заради които ти се присмиват...

Тягостни неща...

Неприятни неща, които трябва да понасяш
мълчаливо...

Неща, за които не ти се ще и да говориш...

Неща, за които съжеляваш...

Неща, които навяват тъга...

Неща, които прогонват тъгата...

